

SAATEKS

Eesti Rahva Muuseumi 47. aastaraamat koondab endas esmalt üld-etnoloogilisi artikleid kultuuriprotsessidest ja argielu erinevatest avaldustest, ligi poole raamatu mahust moodustavad aga etnograafilised käsitlused esemelisest kultuurist. ERMi esemekogu väikese lõigu – talurahva ja linlaste jalanõude ülevaadetega jätkame katset kirjeldada ja hinnata muuseumi esemekogusid, et mõista nende üksikosate vaatlemise kaudu paremini ka seda, mis on muuseum tervikuna ning millist maailma see kirjeldab.

Nagu kirjutab ERMi teadur-kuraator Piret Õunapuu, ulatuvad mõtted “eesti muuseumi” rajamisest juba 1860. aastatesse, samas kui need said tegelikkuses teoks alles enam kui nelikümmend aastat hiljem. 2003. aastal ootab Eesti Rahva Muuseum, juba 95. aastapäevaks valmistudes, ikka veel oma muuseumihoonet. 2003. aastat võib loodetavasti lugeda teetähiseks, kuna käesoleva aasta suvel vaadati kultuuriministeriumis taas läbi 1990. aastatel tehtud otsused ERMi asukoha osas, et otsida ERMile laiemaid arenguvõimalusi, kui seda pakkunuks juba kord arhitektuurikonkursilt välja valitud projekt ning kinnitatud asukoht Tartu linnasüdames. 31. juulil 2003 teatas kultuuriministerium, et Eesti Rahva Muuseumi uus hoone ehitatakse suure tõenäosusega Raadile. Otsus toetub kolme ekspertkomisjoni – arhitektuuri-, muinsuskaitse- ja muuseuminõukogu ühisele ettepanekule, sama ettepanekut toetab ka ERMi Sõprade Seltsi juhatus.

Kultuuriministrit nõustavad kolm ekspertide kogu andsid soovitusi rajada muuseumi uus hoone Raadile mitmel põhjusel. Selleks andis tõuke muuhulgas Tartu linna poolt täiendava territooriumi ülevõtmine muuseumile sama aasta kevadel. Ekspertid usuvad, et muuseumi peahoone rajamine Raadile elavdaks muuseumi terviklikku arengut, kinnitades, et Raadile on võimalik rajada täiesti uus ja kaasaegne muuseum. Vähetähtsad ei olnud otsuse juures ka majanduslikud kaalutlused – muuseumi tegutsemine ühtses kompaktses ruumis oleks säästlikum. Lisaks rõhutati hinnangus, et muuseumi taastamine Raadil oleks traditsioone austav. Ka Raadi mõisa peahoone varemed oleks arvatavasti võimalik esialgu konserveerida, andes nii võimaluse leida neile tulevikus rakendust.

Eesti Rahva Muuseumil on seega võimalus vaadata praegu korruga nii minevikku kui tulevikku, mõeldes seejuures muuseumi eesmärkidele. Aastaraamatu avaartiklis “Tegelaskond, kes kujundas Eesti Rahva Muuseumi” vaatlebki ERMi teadur-kuraator Piret Õunapuu muuseumi rajamise algusaastaid, küsides, millised olid Eesti Rahva Muuseumi sünni tagamaad, keskendudes selleks muuseumi rajanud ja välja arendanud isikutele. Vaatlusaluse perioodi piiritleb ta üheksa aastaga enne Eesti Vabariigi kehtestamist. Sel ajal sündinud ideaalide keskmes oli Eesti rahvusmuuseumi rajamine. Erinevatel elualadel tegutsevad inimesi ühendas toona lugupidamine oma rahva mineviku vastu ja tahtmine säilitada oma rahva kultuur tulevastele põlvedele.

Muuseumi sünniperioodi endasse haaravad protsessid laiemalt on Tartu Ülikooli professori, etnoloogi Elle Vunderi käsitluse objekt. Elle Vunder jälgib artiklis “Moderniseerumine ja kultuurimuutrite muutused Eestis 19.–20. sajandil” kultuurimuutrite pöördelist muutumist, analüüsides seda Eesti ühiskonna moderniseerumise kontekstis. Kõiki neid küsimusi on Eesti etnoloogias uurima hakatud alles uuemal ajal. Elle Vunderi hinnangul on selle põhjuseks Eesti etnoloogia enese uuenemine. Tema arvates on ühtviisi olulised nii muutused ühiskonnas kui ka indiviidide mõtteviisis, käitumises ja elustiilis. Artiklis käsitletakse üldisi eesti kultuuri moderniseerumise aspekte, arutletakse Eesti moodsa ühiskonna kujunemise eripära üle. Elle Vunder on seadnud ülevaateartikli eesmärgiks osutada ka muutuvate elustiilide ja argimiljööde, sotsiaalse enesemääratluse ja väärtushinnangute uurimise edasistele võimalustele Eesti etnoloogias.

Järgnevad artiklid keskenduvad aga juba kitsamatele käsilolevatele uurimisteedele. ERMi teadur-kuraatori Anu Järsi artikkel annab ülevaate supelriietuse vanemast ajaloost. Artiklis “Meditiinist, moraalist ja moest. Pilk supelriietuse vanemale ajaloole” kirjeldab ta supelrannale iseloomulikke, tavaelust erinevaid reegleid, mis on seotud nii sündsustunde kui arusaamadega tervishoiuküsimustest. Keha liigne paljastamine, rääkimata avalikust alasti olekust, oli väljakutse moraali ja heade kommetes. Kuid rand, aga ka suvituskohad laiemalt lubasid tavalisest tunduvalt vabamalt käituda ja riietuda. Supelriietus toimib Anu Järsi järgi omalaadse seksuaalse ja sotsiaalse moraali standardite baromeetrina. Supluse ja ranna jaoks (lahti) riietudes kombatakse lubatu ja lubamatu, kultuurilise ja loodusliku piiri. Erinevad on ajaloolises tagasivaates olnud näiteks aru-

saamad meeste ja naiste riietusnormidest – naistel tulid supelriided kasutusele varem, meeste “riietamine” võttis tunduvalt kauem aega.

ERMi aastaraamat sisaldab ka kahte artiklit, mille eesmärk on tutvustada eriti just noorema põlvkonna, alles õppimist jätkavate ja oma käekirja kujundavate etnoloogide uurimisteesid. Nii esindab Helena Grauberg peamiselt eluloolistele materjalidele toetudes Eestis seni alaesindatud kultuuriökoloogilist uurimissuunda. Artikkel vaatleb Eesti laste mängimist Tartu linnas 1940.–1950. aastatel, keskendudes sõjajärgsele perioodile. Kultuuriökoloogiline vaatepunkt väljendub esmajoones selles, et autor rõhutab mängimise ja keskkonna vahelisi kahesuunalisi suhteid. Lisaks kultuuriökoloogiale on uurimuses rakendatud ka psühholoogide ja etnoloogide arusaamu mälust ning autobiograafiliste lapsepõlvemälestuste uurimisest.

Agnes Aljase ülevaade tutvustab väikest osa tema korraldatud põhjalike välitööde tulemustest Saaremaal Kihelkonna vallas. Välitöödeks andis otsese ajendi plaan ehitada Kihelkonna valda süvasadam. Seepärast seati eesmärgiks koguda ja jäädvustada argielu Kihelkonna vallas 2000. aastal. Artiklis keskendutakse valla tähtsusele inimeste elus ning uuritakse, millest lähtudes liigitatakse kogukonna liikmeid ning millised on suhted põliselanike ja hiljem valda elama asunute vahel. Kogukonnaliikmete eristamine sisserännanuteks, kohalikeks ja põliselanikeks olenevalt kontekstist väljendab erinevust kohaliku kultuuri tajumises ja oma vallaga kokku kuulumises.

Muuseumi ees on alati küsimused, mida, kuidas ja miks koguda. Üks praegusele ajastule iseloomulikke ilminguid muuseumide jaoks on see, et muuseumid liiguvad lähemale oma publikule ja saavad teadlikumaks sellest, kellele, mida ja milleks nad näitavad ning milliseid lugusid nad räägivad. Ka tänapäeval saab muuseumi aluseks olla spetsialistide teadmine ehk siis süstematiseeritud ning kontekstirikas kogude süsteem. Nii on aastaraamatus ka etnograafilised ülevaated ühest osast meie kogudest – jalanõudest alates talurahvajalatsitest kuni uuema aja linnajalatsiteni.

ERMi teadur-kuraator Reet Piiri arvab ülevaates Eesti Rahva Muuseumi talurahvajalanõude kogust, et ERMi algusaastatel pöörati kogumistöö suuremat tähelepanu rahvakunstile ning talupojariiete, nn rahvariiete kogumisele. Eesti Rahva Muuseumi asutamisaastal, 1909. aastal kogusid esimesed vanavarakorjajad ka jalanõusid. Tundub, et jalanõud ei pakkunud kogujaile erilist huvi, paistes ilm-

selt tavaliste ja väheatraktiivsetena. Seismajäänud kolina hiljem muuseumile antud vanade esemete kohta ei olnud enam võimalik saada täpset informatsiooni, kuidas ja millal neid kanti. Aja jooksul on muuseumi tee leidnud umbes 1000 jalatsit.

ERMi teadur-kuraatori Ellen Värvi artikkel “20. sajandi jalatsite kogu Eesti Rahva Muuseumis” käsitleb teist, pisut uuemat osa ERMi jalatsikogust. 20. sajandi alguseks oli eestlaste traditsiooniline talupojarõivastus ja sinna juurde kuuluvad jalatsid asendunud linnakultuurist lähtuva moega. 20. sajandi jalatsimoele avaldasid mõju nii jalatsite tööstusliku tootmise algus 19. sajandi teisel poolel kui ka teaduse ja tehnika areng, millega seoses tulid kasutusele uudsed materjalid (kunstnahk, plastik, mikrokiud, stretš) ja värvid ning said võimalikuks konstruktsioonilised uuendused. Eesti Rahva Muuseumi kogudes on ligi nelisada erinevat nimetust 20. sajandist pärinevat jalatsit.

Artikliteosa lõpetab etnograafiline ülevaade Lõuna-Eesti palkaitade ehitusest, mis põhineb Eesti Põllumajandusülikoolis kaitstud magistritööl. Magister Andres Uus kirjeldab ülevaates palkaitade ehitusest 20. sajandi alguses Misso vallas, kuidas ehitati palkhoonet ning milliseid erinevusi esines palkhoonete ehituses ajaloolisel Setu- ja Võrumaal. Artiklis käsitletakse hoonetest vaid aitasid. Artikli teeb väärtuslikuks lähenemine aitadele ehitustehnilisi küsimusi rõhutades ning neid lugejale arusaadavalt lahti rääkides.

ERMi teadur-kuraatori Vaike Reemani repliik toetub tema enda suunatud ja läbiviidud pedagoogilise ja näituseprojekti “Viinapuuväät – maasikakiri” kogemusele. Autor tõdeb, et muuseumi sattunud esemete algsetele lugudele, mis olid seotud meistri ja kasutajatega ja mis sageli jäävadki teadmata, lisanduvad aja jooksul lood ja sekundaarne informatsioon, mis ei pruugi olla väärad, kuid on tihti kontrollimata.

Aastaraamatusse on mahtunud ka Mart Kalmu retsensioon, mis käsitleb Eesti Rahva Muuseumi Sarjas ilmunud Anu Kannikese monograafiat *Kodukujundus kui kultuuriloomine*, samuti on aastaraamatu lõpuosas tavapäraselt ülevaade Eesti Rahva Muuseumi tegevusest eelmisel aastal.

Täna kõiki raamatu valmimisega otsesemalt või kaudsemalt seotud abilisi ning autoreid.

September 2003
Pille Runnel